

מתי התגיירה רות?

תוכן

פתיחה

א. מתי התגיירה רות?	1. נשים מואביות
2. מחלוקת בהלכה	2. העוד לי בנים
3. גר קטן	3. שבה אל עמה
4. אימת בעלה	4. גאולה- הקמת שם
ג. המהלך החדש	5. חטאם של מחלון וכליון
1. גיור מעמד הר סיני	ב. גיור פעם שניה
2. חלקי הגיור	1. גרים גרורים
3. הגיור של רות	
4. עמך- עמי אלוקיך- אלוקי	

פתיחה

מי גייר את רות? מחלון בעלה או נעמי חמותה?

מתי התגיירה רות, לפני שהתחתנה או רק כאשר שבה אל בית לחם?

מה היה השם המקורי של רות? מדוע נעמי שלחה את רות לשכב למרגלות בועז?

כדי לענות על שאלות אלו, נעסוק במהות הגיור, ונזכיר את פרשיית שליט¹:

בנימין שליט- קצין בצה"ל שהתחתן עם גויה ונולדו להם 2 ילדים, ביקש שהרישום של ילדיו יהיה של חסרי דת אך הלאום יהיה יהודי. פקידי משרד הפנים סירבו לעשות זאת, לכן עתר שליט לבג"ץ נגד שר הפנים. שליט נימק את עתירתו בכך שהוא מתכוון לחיות בארץ עם משפחתו ולחנך את ילדיו כיהודים. בג"ץ קיבל את העתירה וקבע שעל משרד הפנים לרשום את הילדים כיהודים. הנימוק לפסיקה היה שאין לתת פרשנות דתית למושג יהודי בסעיף הלאום.

פסיקת בג"ץ עוררה סערה בקרב הציבור היהודי בישראל, ובעקבותיו הוכנס בשנת 1970 התיקון לחוק השבות, הנותן לראשונה הגדרה אזרחית-חוקית המבוססת על ההלכה היהודית, אך בהבדלים משמעותיים למושג מי הוא יהודי: "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה, או נתגייר ואינו בן דת אחרת".

בשנת 1972 עתר שליט בשנית לבג"ץ, הפעם בתביעה שירשמו גם את בנו השלישי באופן דומה - כיהודי או כעברי בלאומו. אך בפעם זו בג"ץ דחה את תביעתו, וזאת לאור השינויים שהוכנסו בחוק.

היתכן להשתייך ללאום- עם היהודי בלי לקבל את היהדות- תרי"ג מצוות?

וכן יש לשאול להיפך, היתכן לקבל תרי"ג מצוות ולשמור על היהדות בלי להצטרף לעם היהודי?

א. מתי התגיירה רות?²

¹ תודה לידידי ר' נתנאל אוירבך שממנו נודע לי ענין זה.

² בסוגיא זו עיין בציץ אליעזר (חלק יז סימן מב) ובחזון עובדיה (יו"ט, שבסופו פירוש למגילת רות א, ד).

הגמרא **ביבמות** (מז): לומדת מהשיחה בין נעמי לרות הלכות גיור:

גר שבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות תמורות מ"ט דאי פריש נפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת... אמר רבי אלעזר מאי קראה? דכתיב ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה. אמרה לה אסיר לך תחום שבת 'באשר תלכי אלך', אסיר לך יחוד 'באשר תליני אליך', מפקדין שש מאות וי"ג מצות 'עמך עמי', אסיר לך עבודת כוכבים 'ואלהיך אלהי' ארבע מיתות נמסרו לב"ד 'באשר תמותי אמותי', ב' קברים נמסרו לב"ד 'ושם אקבר'. מיד ותרא כי מתאמצת היא וגו' מבואר שנעמי גיירה את רות, ומשמע דעד אותה שעה היתה רות גויה.

אך דבר זה תלוי במחלוקת תנאים וראשונים, ונעלה את נקודות המחלוקת בעקבות פסוקי המגילה.

1. נשים מואביות

בפרק א' של המגילה כתוב:

(ג) וְנִמְתְּ אֶלְיִמְלֶךְ אִישׁ נְעָמִי וַתִּשְׁאַר הִיא וְשְׁנֵי בָנֶיהָ:

(ד) וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֵאֲבוֹת שֵׁם הָאֲחֻת עֶרְפָּה וְשֵׁם הַשְּׁנֵית רֹת וַיִּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשְׂרֵת שָׁנִים:

מה הקשר בין מיתת אלימלך ובין נשואי מחלון וכליון לנשים מואביות?

כתב האלשיך:

כאשר וימת אלימלך וכו', אשר איש גדול הדור וצדיק תמים היה... אין ספק היו בושים ממנו מלישא מואביות. אך עכשיו שוימת אלימלך... על כן וישאו להם נשים מואביות.

כל זמן שאלימלך היה חי לא העזו מחלון וכליון לישא נשים מואביות, אך כיון שמת אלימלך, הרשו לעצמם בניו לשאת נשים גויות.

לדרך זו, נישואין אלו היו חטא ומעשה נעורות.

המלבי"ם (ד) ממשיך מהלך זה:

וישאו. הבנים הוסיפו לחטוא במה שנשאו נשים מואביות שלא גיירו אותן כמ"ש במדרש ועז"א שם האחת ערפה, כי בגירותן היו משנים את שם הקודם והם נשאו בשמם.

מחלון וכליון לא גיירו את נשותיהן, והראיה שלא שינו את שמותן³, ואם היו מתגיירות היו עושים להן שינוי שם.

ויסוד הדברים במדרש **רות רבה** (ב, ט):

וישאו להם נשים מואביות- תני בשם ר' מאיר: לא גיירו ולא הטבילו ולא הניחו את ההלכה לחדש, לא נעשו עליה: עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית.

ודאי שמחלון וכליון היו בקיאים בתורה, אלא כיון שחיו במואב והיו שם רק מואביות, עמדו בפניהם שתי אפשרויות: לגייר ואח"כ לשאת אותן, או לשאת אותן בגויותן. וכיון שיש איסור 'לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' ' חשבו שיש איסור לגייר ולשאת מואביות, ועל כן העדיפו לחיות איתן בגויותן דקיל טפי.

אבל מצאנו גישה אחרת לגמרי, וכך כתוב **בזוהר** (במדבר קצ.):

³ צ"ע שהרי גם לאחר שרות התגיירה ע"י נעמי לא שינתה את שמה, וא"כ מוכח שגר אינו משנה את שמו.

ביומיהון דשופטים נפקא רות וברתיה דעגלון מלכא דמואב הות, מית עגלון דקטיל ליה אהוד, ומנו מלך אחרא, ודא ברתיה אשתארת והות בבי אומנא ובשדי מואב.
כיון דאתא תמן אלימלך נסבה לבריה, ואי תימא דגיירה אלימלך תמן- לא, אלא כל אורחי ביתא ומיכלא ומשתיא אוליפת.

אימתי אתגיירת? לבתר כד אזלת בנעמי כדין אמרת (רות א) עמד עמי ואלהיך אלהי.

אלימלך לא רק שלא התנגד לנישואי מחלון וכליון, אדרבא הוא היה השדכן, והוא הקים אולפן ללמד את כלותיו דרכי חיים, הנהגת הבית וכשרות המטבח⁴.

לדרך זו לא היה שום פגם בנישואין אלו, וכך הסביר גם **האבן עזרא** (א, ב):

המואביות מותרות, לישראל כי הכתוב לא אסר כי אם עמוני ומואבי שלא יבואו בקהל.

כוונת הכתוב 'וישאו נשים מואביות' אינה לגויות אלא לרמז על ההיתר מואבי ולא מואבית, דהמואביות מותרות לבוא בקהל, ולפי"ז מחלון וכליון גיירו את רות וערפה ונשאו בכשרות והיתר.

2. העוד לי בנים

(יא) ותאמר נעמי שְׁבִנָּה בְּנִי לָמָּה תִּלְכְּנָה עִמִּי הַעוֹד לִי בָּנִים בְּמַעֵי וְהָיוּ לָכֶם לְאֻנְשִׁים: (יב) שְׁבִנָּה בְּנִי לָכֶן כִּי זָקַנְתִּי מִהָיִוֹת לְאִישׁ כִּי אֶמְרָתִי יֵשׁ לִי תִקְוָה גַם הַיִּיתִי הַלְּיָלָה לְאִישׁ וְגַם יִלְדְּתִי בָּנִים: (יג) הֲלָהֶן תִּשְׁבְּרָנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ הֲלָהֶן תִּעְגְּנָה לְבִלְתִּי הָיִוֹת לְאִישׁ אֶל בְּנִי כִּי מֵר לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי יִצְאָה בִּי יַד ה':

נעמי אומרת לכלותיה שאין להם למה לחכות, מכיון שהיא כבר זקנה ולא יהיו לה ילדים.

וצ"ע, וכי אם היו נולדים לה ילדים הם היו מותרים לרות וערפה? הרי לעולם יהיו אסורים משום אשת אח?

רש"י כתב:

כי זקנתי מהיות לאיש - שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם, שאינם אסורים לכם ואינכם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בהן שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמד מעתה נהיה לעם אחד:

מהצעת נעמי מוכח שאם היו לה ילדים הם היו מותרים, וזאת משום שרות וערפה לא התגיירו וא"כ מעולם לא היו נשות מחלון וכליון, והילדים שיוולדו לנעמי מותרים להם.

אך מהלך זה צ"ע, דאם לא התגיירו, מדוע לתת להם את בניה, בשלמא מחלון וכליון נשאו נכריות מדעת עצמם, אבל מדוע נעמי הצדיקה⁵ תתן את ילדיה לבנות אל נכר?

במדרש **רות רבה** כתוב:

ותאמר נעמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים- וכי יש אדם מיבם אשת אחיו שלא היה בעולמו?

נעמי לא מתכוונת לומר שאין לה ילדים, אלא שאפי' אם היו לה לא היתה יכולה לתת אותם לכלותיה, כיון שהם אסורים משום אשת אח, ומוכח דרות וערפה התגיירו ולכן נחשבו אשת אח.

⁴ בזוהר כתוב שאלימלך רק לימד אותם אך את הגיור עשתה רות כשחזרה לארץ ישראל, וצ"ע, אם הלימוד של ההלכות היה גיור, למאי בעינין גיור של רות, ואם לא היה באולפן גיור, כיצד אלימלך השיא אותן לבניו. ולקמן יתבאר.

⁵ נעמי מתרעמת על מר גורלה, ומשמע שמתריסה כלפי שמיא, וצ"ע.

האבן עזרא (א, יא) לשיטתו חלק על רש"י :

הייבוס לאחים מן האב ולא מן האם?

רק אמרה להם אילו היו לי בנים במעי הייתי נותנת אותם לכם תחת המתים וזאת דרך חיבוב ולא על דרך ייבוס.

הבעיה אינה כדברי רש"י אשת אחיו שלא היה בעולם, אלא אשת אחיו מהאם, דאם תנשא לאיש אחר, לא יהיו הילדים אחים של מחלון וכליון אלא מהאם בלבד ואין בהם מצוות יבוס, ולכן מסביר האבן עזרא שאין כוונת נעמי לתת את בניה לכלותיה, דודאי אסורים הם משום אשת אח, וכל כוונה רק בדרך חיבוב לומר להן שאם היה לה מה לתת היתה נותנת, ואפילו את היקר לה ביותר- בניה, אך אין לה מה לתת.

3. שבה אל עמה

(טו) וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה בְּמִתְדָּא אֶל עַמָּה וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבֵי אַחֲרֵי בְּמִתְדָּא : (טז) וַתֹּאמֶר רֹת אֶל תִּפְגְּעֵי בִי לְעִזְבָּךְ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַיךְ וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלָיו עִמָּךְ עִמִּי וְאֵלֶיךָ אֵלֶיךָ... (יח) וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמְצָת הִיא לָלֶכֶת אֵתָהּ וּתְחַדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ.

לאחר שערפה עוזבת את נעמי, מנסה נעמי לשכנע את רות לחזור גם היא אל עמה ואל אלוהיה.

ומכאן למד **האבן עזרא** את שיטתו, דרות וערפה התגיירו :

שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה - לעד שהתגיירו.

אם צריך 'לשוב' אל עמה ואלוהיה, מוכח שיצאה מקרבם והיינו שהתגיירה.

אך **העקידת יצחק** הקשה :

אם כדבריהם כן הוא שהיו כבר בדת ישראל איך הסיתה אותן לשוב לגיותן?

אלא אמרה הנה שבה אל עמה ואל אלהיה, בבחינת מה שידמה בלבה לצאת מזה ומזה, והנה זהו עד נאמן שלא נתגיירו עדיין.

אם אכן רות התגיירה, כיצד נעמי מפצירה בה לשוב אל עמה ואלוהיה, הרי זה ממש מסית ומדיח?

אלא ודאי שמעולם לא התגיירו, ועכשיו שרוצות להתגייר דוחה אותם נעמי, כמבואר **ביבמות (מז:)** :

אמר מר גר שבה להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מ"ט דאי פריש נפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת... ואין מרבים עליו ואין מדקדקים עליו.

אמר רבי אלעזר מאי קראה דכתיב ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.

וכך פסק גם **הרמב"ם** (אסו"ב יג, יד) :

המצוה הנכונה כשיבא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת, ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית, ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל, אם לא נמצא להם עילה מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות כדי שיפרושו, אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלים אותן שנאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.

ומבואר שרק עכשיו באה רות להתגייר, ותחילה יש לדחות את הגרים ורק אם הם מתעקשים וחזקים ברצונם להצטרף לעם ישראל יש לקבלם.

4. גאולה - הקמת שם

בפרק ג' נעמי שולחת את רות אל הגורן, לשכב למרגלות האיש, כאשר האיש קם באמצע הלילה, הוא נחרד למראה נערה מתחתיו :

(ט) וַיֹּאמֶר מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר אֲנֹכִי רֹת אֶמְתָּךְ וּפְרִשְׁתְּ כִנְפֶךָ עַל אֶמְתָּךְ כִּי גֵאֵל אַתָּה...

וצריך להבין מדוע נעמי שלחה את רות לעשות מעשה חריג זה?

מדוע רות קוראת לעצמה 'אמתך' ולבועז 'גואל', ומהי בקשתה 'ופרשת כנפך'?

האבן עזרא כתב :

ופרשת - רמז לקחת לו לאשה.

כי גואל אתה - כי כן משפט כל ישראל כי הגידה לה נעמי :

רות מבקשת מבוועז שייבם אותה, ולפי"ז אמתך היינו יבמה הקנויה לך וגואל היינו יבם, ופרשת כנפך הוא מעשה הייבום, וכך הסביר **האלשיך** :

שמה תאמר הלא טוב יהיה בקדושין ושבע ברכות, לזה אמר כי גואל אתה ועל ידי ייבום אין צריך רק ביאה שגומרת ביבמה, שהקדושין הם מאמר מדרבנן שנתקן אחר כך, וזהו כי גואל אתה בתורת ייבום ואין צריך רק ופרשת...

כי ענין רות היא מעין ייבום, כי רוח מחלון היה מקשקש במעהא עד נתעברה מבוועז...

רות מסבירה לבועז שהיא נשלחה לשכב למרגלותיו ולא היה כאן תהליך סדור ומקובל של קדושין וחתונה, משום שלא עסקינן בחתונה רגילה אלא בייבום, ויבמה לא נקנית בכסף ובחופה אלא בביאה בלבד, והוסיף **בתורה תמימה** :

יבמות (מט.) עה"פ 'ולא יגלה כנף אביו' בשומרת יבם של אביו הכתוב מדבר,

הרי דשם 'כנף' מורה על יבום.

פרישת כנף משמעותה יבום.

ולדרך זו הכל א"ש, רות מסבירה לבועז שאין כאן חתונה רגילה אלא מצוות יבום ולכן הגיעה אליו לשכב למרגלותיו בגורן.

כל מהלך זה מובן היטב לשיטת האבן עזרא שמחלון וכליון היו נשואים כדת וכדין לרות וערפה, וא"כ רות היא יבמה, אבל לפי רש"י שרות לא התגיירה ואיננה כלתה של נעמי, צ"ע מה רוצה רות מבוועז, ומדוע נקרא 'גואל'.

ואכן **רש"י** לשיטתו באר את כל ענין הגאולה אחרת :

כי גואל אתה - לגאול נחלת אישי כמו שנאמר (ויקרא כה) בא גואלו הקרוב אליו וגאל וגומר, וחמותי ואני צריכות למכור נחלתנו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה, שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון :

מתי התגיירה רות?

לא עסקינן בגאולה של יבוס, אלא בגאולת קרקע. קרקע מחלון שייכת לנעמי ומשועבדת לכתובת רות, כיון שעמדו נעמי ורות למכור את הקרקע, פנו אלא קרובי המשפחה לגאול את השדה ולקנות אותה על מנת שיקום שם המת על נחלתו.

ולדרך זו אין הסבר לשכיבת רות למרגלות בועז, בשלמא אם עסקינן ביבוס א"ש, אבל אם עסקינן בגאולת קרקע, מדוע צריכה לשכב לרגליו.

לפי האבן עזרא שעסקינן ביבוס, מובן מאד שתהיה הקמת שם המת על נחלתו ע"י יבוס אשתו וממילא גם הנכסים יעברו ליבוס, אבל לפי רש"י איזה הקמת שם יש כאן? ומדוע לקח בועז את רות?
ו**כתב רש"י** (ד, י):

להקים שם המת על נחלתו - מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה... אומרים זאת היתה אשת מחלון שמו נזכר עליה:

הגאולה היא לקרקע, אך אם ישא בועז את אשתו של מחלון, יחזרו לדבר על מחלון אגב שדהו ואשתו. וצ"ע, דאם לא התגיירו, אין שום קשר בין מחלון לרות, ואיזה תועלת תהיה למחלון כאשר אשתו הגויה תסתובב בנחלתו, הרי מעולם לא היתה אשתו?
כדי להבין את שיטת רש"י, נמשיך לפרק ד:

(ה) וַיֹּאמֶר בְּעֵז בְּיָוִם קְנוֹתָךְ הַשְּׂדֵה מִיַּד נְעָמִי וּמֵאֵת רֹת הַמּוֹאָבִיָּה אֲשֶׁת הַמֵּת קְנִיתָהּ לְהָקִים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחְלָתוֹ:

ויש לתמוה מה הקשר בין קנין השדה ובין הקמת שם המת?

והסביר **רש"י**:

ומאת רות המואביה - אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה.

הגאולה היא רק לקרקע, והסיבה שצריך לקחת את רות, היא מחמת שהיא לא הסכימה למכור את הקרקע של מחלון אא"כ יקחו גם אותה לאשה, וזוהי עיסקת חבילה חיצונית שרקמה רות.
על דרכו של האבן עזרא יש לשאול, הרי בועז לא היה אחיו של מחלון ואיזה גאולה ויבוס שייכים כאן.
וכבר עמד על דברים אלו ה**רמב"ן** (בראשית לח, ח):

ויבס אותה והקם זרע לאחיה - הבן יקרא על שם המת, לשון רש"י. ואין זה אמת...

ואמר בבעז וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת... ותקראנה אותו עובד לא מחלון.

הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם... כי יש תועלת גדולה ביבוס האח... ואחריו הקרוב במשפחה... הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה שלא יהיה בהם איסור השאר, וקראו אותו 'גאולה' וזהו ענין בועז ונעמי.

מדין תורה יבוס שייך רק באת, אבל 'ענין' היבוס שייך בכל הקרובים, וכך היה מנהג החכמים בימי קדם לתקן את נפש הנפטר ע"י האח או שאר קרובי המשפחה שאין בהם בעיה של איסורי עריות, וזה היה הייבוס של יהודה לתמר, וזה היה היבוס של בועז לרות.

רש"י באר את משמעות 'הקמת זרע לאחיו' שהזרע הנוולד יקרא על שם המת, כפשוטו של מקרא בפרשת ייבום 'הבכור אשר יולד יקום על שם אחיו'. אבל הרמב"ן חולק וטוען שאין צורך לקרוא לילד כשמו של המת, וראייתו מבועז שלא קרא לבנו מחלון כשם המת אלא עובד⁶.
ונראה דרש"י לשיטתו לק"מ, לפי רש"י הקשר בין בועז ורות כלל לא היה יבום אלא גאולת קרקע בלבד, וא"כ יתכן שייבום מזקיק קריאת שם המת, אבל אצל בועז ורות לא היה יבום ואין ממנו ראייה כלל.

5. חטאם של מחלון וכליון

נראה שמחלוקת פרשנים זו, האם מחלון וכליון גיירו את רות וערפה היא כבר מחלוקת תנאים **בבבא בתרא** (צא.):

רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ...

א"ר יהושע בן קרחה חס ושלוש שאפ"י מצאו סובין לא יצאו ולא מפני מה נענשו שהיה להן לבקש רחמים על דורם ולא בקשו...

כתיב מחלון וכליון וכתוב יואש ושרף, רב ושמואל, חד אמר מחלון וכליון שמן ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום. וחד אמר יואש ושרף שמן ולמה נקרא שמן מחלון וכליון מחלון שעשו גופן חולין וכליון שנתחייבו כליה למקום. תניא כמאן דאמר מחלון וכליון שמן דתניא... ויואש ושרף אלו מחלון וכליון, ולמה נקרא שמן יואש ושרף? יואש-שנתיאשו מן הגאולה, שרף- שנתחייבו שריפה למקום, אשר בעלו למואב- שנשאו נשים מואביות.

רשב"י סובר שחטאם של מחלון וכליון היה יציאה מא"י לחו"ל, וכך פוסק הרמב"ם (מלכים ה, ט):

אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה... לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין... ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום.

אך הגמרא הביאה שיטות נוספות ולבסוף הביאה ברייתא שמחלון וכליון נקראו יואש ושרף בגלל שהתחייבו שריפה למקום על כך שבעלו למואב- נשאו נשים מואביות.

ונראה דנחלקו רשב"י ותנא דברייתא בשאלה דידן, לפי הברייתא נישואיהם למואביות היו באיסור ולא גיירו אותן, אך לפי רשב"י לא היה כל דופי בנישואיהם וודאי שגיירו את רות וערפה כדין, אלא שעצם יציאתם לחו"ל היא החטא שלהם.

ב. גיור פעם שניה

לפי רש"י לא התגיירו רות וערפה בשעת נישואיהם, ולכן מובן מאד שנעמי צריכה לגייר את רות כאשר היא באה איתה חזרה לבית לחם, אבל לפי האבן עזרא והרמב"ן שרות היתה נשואה כדין למחלון ולכן

⁶ וכן משמע שעובד היה תיקון לנפשו של מחלון, כמפורש במגילה 'בן יולד לנעמי' לא נאמר שלרות נולד בן אלא לנעמי יולד בן, היינו תקומה לנפשו של מחלון בנה.

מתי התגיירה רות?

היה יבום וגאולה, ע"כ רות התגיירה כבר בשעת נישואיה, וצ"ע כיצד נעמי דוחה את ערפה לשוב אל אלהיה ומדוע מגיירת את רות בפעם נוספת. ומצאנו כמה מהלכים בישוב הדבר.

1. גרים גרורים

הב"ח בפירושו על מגילת רות 'משיבת נפש' (א, ד) כותב:

לא היה מחלון צדיק יותר משמשון שופט ישראל או שלמה המלך ידיד ה' שנשאו נשים נכריות, וחלילה שישאו נשים בגיותן, אלא לפי שצריך לבדוק אחריהן שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל, או בשביל דבר אחר, ושלמה ושמשון גיירו נשים ונשאים לעצמם, והדבר ידוע שלא חזרו אילו נשים אלא בשביל דבר, ולא על פי ב"ד גיירום, מעלה עליהם הכתוב כאילו הן גיות ובאיסורן עומדין, וכמו שכתב הרמב"ם... ובדרך זה נאמר שהיו נשואי ערפה ורות, כי הם עצמם גיירו אותם כדי להנשא להם, והדבר היה ידוע שלא התגיירו אלא בשביל דבר... וכ"ז מרומז במ"ש וישאו "להם" נשים מואביות, להם- לדעת עצמם שלא על דעת ב"ד, ושקול הוא זה כאילו נשאו אותן בעודן מואביות בגיותן, ואף על פי דאיפסקא הלכתא בפי הערל דאחד אשה שנתגיירה לשם איש כו' דכולם גרים, דאלמא דיעבד כולם גרים, מ"מ מאחר שמחלון וכליון עברו חק התורה במזיד לכתחילה, נענשו⁷.

ישנו מצב ביניים בין גוי לגר- 'גרים גרורים', כדברי הרמב"ם (אסו"ב יג, יד- טז):

אל יעלה על דעתך ששמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיד יי' נשאו נשים נכריות בגיותן, אלא סוד הדבר כך הוא, שהמצוה הנכונה כשיבא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת, ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית...

לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה, בימי דוד שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו, שכל החוזר מן העכו"ם בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגייר הצדק, ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכ"מ ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם... ולפי שגייר שלמה נשים ונשאן, וכן שמשון גייר ונשא, והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על פי ב"ד גיירום חשבן הכתוב כאילו הן עכו"ם ובאיסורן עומדין, ועוד שהוכיח סופן על תחלתן שהן עובדות כו"ם שלהן ובנו להן במות והעלה עליו הכתוב כאילו הוא בנאן שנאמר אז יבנה שלמה במה...

מעיקר הדין אין מקבלים גרים אא"כ כוונתם לשם שמים, אבל אם באים להתגייר להנאת עצמם- פחד או נוחות או נשואין אין מקבלים אותם דאינם גרי צדק.

ובכל אופן היו ממנהיגי ישראל שלקחו נשים נכריות וגיירו אותם באופן פרטי לשם נישואין והיה דינם 'גרים גרורים' חוששין להם כיון שטבלו אך לא מקבלים אותם כיון שהתגיירו לצורך נישואין, ולכן היו ממתניים להם לראות האם גיור זה יצליח ויכנסו לכלל ישראל או שיחזרו לסורן.

מצד אחד נשים אלו מוגדרות כגיורות והילדים יחשבו יהודיים, מאידך כיון שגיור זה לא נעשה לשמה ובמקרים רבים חזרו הנשים לסורן, מוגדר הדבר בלשון הנביא 'כנשים נכריות' והוא חטא.

⁷ מכאן תוכחה ואזהרה לדיין שמקבל גרים שלא כדין, הרי הוא מכניס שקצים לכרם ישראל ועונשו תמור מאד.

לפי"ז הסביר הב"ח שגם מחלון וכליון גיירו באופן פרטי את רות וערפה ולכן נחשבות כלות ויש בהם יבום, אך מכיון שהדבר אינו לכתחילה נחשב הדבר חטא להם ומוגדר כינשים מואביות'.
הסבר זה מיישב דברים רבים, אך עדין צ"ע, שהרי הרמב"ם המשיך וכתב:

אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו, ואפילו חזר ועבד כו"ם הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין, ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל, ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואף על פי שנגלה סודן.
אם בדיעבד נחשבים גרים, מדוע נעמי דוחה את ערפה לשוב לגילולי בית אביה? ומדוע צריך לגייר שוב את רות, סגי בכך שתתברר אחריתה שאכן באה לחסות בכרם ישראל ודיו, ולא בעינן גיור חדש ממש.

2. מחלוקת בהלכה

מהלך נוסף מצאנו בדברי האחרונים, שנחלקו נעמי ומחלון וכליון בדיני גיור, וניתן לומר זאת בכמה אופנים:

גיור פגום

הציץ אליעזר מעלה אפשרות שנעמי סברה שהגיור שלהם לא היה כראוי דלא קיבלו את כל המצוות כולן ולא היה בפניו ביי"ד והתגיירו לשם אישות בלבד, וכבר נחלקו תנאים ביבמות (כד:) האם המתגייר לשם אישות הוי גר בדיעבד או לא.

גיור בלי ביי"ד

ר' אביעד שר שלום בספרו **אמונת חכמים**⁸ כותב:

אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ולפי האמת מחלון גייר את רות, וקיבלה עליה עול מלכות שמים וטבלה כראוי, וכן כליון לערפה, ואח"כ מחלון קידש אותה ועשה חופה וקידושין כראוי, וכל ביאותיה לפי דעתו היו ביאות מותרות, כי אשתו גמורה הייתה... אמנם אפשר שטעה בדבר אחד, שלא עלה על דעתו כי מחלוקת היא בין הפוסקים, כמו שתראה ביי"ד סי' רס"ח, והוא, כי לא היו שם שלושה. ולהרי"ף והרמב"ם אין טבילתה כלום ונוכרית הייתה. ולשאר הפוסקים בדיעבד הייתה גיורת גמורה. והנה נעמי הייתה סוברת כרי"ף והרמב"ם, שאפילו בדיעבד אינה גיורת, ולכן השתדלה להרחיקה, ומחלון היה סבור כאותם הפוסקים הסוברים כי גיורת גמורה הייתה ולכן נשאה. ואפילו יהיה הלכה כהרי"ף והרמב"ם, ה' יראה ללבב, כמו בית שמאי שעשו כדבריהם [של בית הלל], ולכן יכלה לתקן נפש מחלון.

מחלון וכליון גיירו את רות וערפה לפי שיטתם, אך נעמי סברה שגיור זה אינו תקף כיון שלא היה בפני ביי"ד, ולכן גיירה את רות פעם נוספת.

אכן רחוק הדבר לומר שנחלקו נעמי ובניה בפרטי הלכות גיור.

3. גר קטן

היכן מצאנו מקרה שגר יכול למאן בגיור ולחזור לאליליו? קטן שהתגייר על דעת ביי"ד, הגיור הוא על דעת שזכות הוא לו להתגייר אך בשעה שהוא מגדיל יש לו רשות למחות בבי"ד ולומר שאינו רוצה להתגייר וממילא חוזר הוא להיות גוי גמור.

⁸ רבי אביעד שר שלום באזילה (1680–1743) חי באיטליה ושימש כראש ישיבה במנטובה. את ספרו זה חיבר בהיותו בן 40 ומטרתו היא "לכלכל אמיתת הקבלה" ולהתקיף את הפילוסופיה.

וכך טען הרב שטרנבוך **במועדים וזמנים** (ה, שטז):

ערפה ורות קטנות היו כשהתחתנו למחלון וכליון, וכן מבואר בתוס' (יבמות מח:): דקרא קרי לרות כשנתגיירה בסוף נערה (ב, ו)... גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד... אבל אח"כ כשמתו בעליהן שפיר אמרה להם נעמי חמותן שלא כדאי להן ולא זכות להן לידבק עמה שהיא ענייה רק ישובו למשפחתם, וכשהגדילו יכולים למחות.

רות וערפה היו קטנות בשעת נישואיהם למחלון וכליון, ולכן בשעה שגדלו נעמי שואלת אותן האם הן רוצות להיות יהודיות או להיות גויות, ערפה חוזרת לבית אמה וזוהי מחאה ביהדות ונעקק הגיור למפרע, רות בוחרת לדבוק בנעמי ולהצטרף באופן סופי לעם ישראל.

יש להעיר על מהלך זה, דמפורש בתחילת המגילה שמחלון וכליון שהו במואב עשר שנים, ולפי"ז צ"ל שנשא נשים כשהיו בנות שנתיים, ורק כעבור עשר שנים הגיעו לבגרות ויכלו למחות, ודוחק.

עוד יש להעיר, דלדרך זו רות התגיירה רק פעם אחת בשעת נישואיה וכל הדו שיח עם נעמי היה רק האם למחות או לא, ערפה מחתה ורות נשארה בגיורה, אבל בגמרא ביבמות משמע שדברי נעמי היו גיור שלם ולא רק חוסר מחאה.

3. אימת בעלה

אכן שאלתנו מפורשת בדברי **הזהר חדש** (רות לב:):

שאל רבי פדת לבריה של רבי יוסי איש סוכו. רות כיון שנתגיירה מפני מה לא קראוה בשם אחר? אמר ליה כך שמעתי דשם אחר היה לה וכשנשאת למחלון קראו שמה רות ומשם עלתה בשם זה, דהא כשנשאת למחלון נתגיירה לא לאחר זמן.

אמר לו והכתיב אח"כ ואלהיך אלהי באשר תליני אלין וכו' הרבה התראות עשתה נעמי כדתנינן וכולן קבלה עליה, ואם נתגיירה קודם למה לה השתא כולי האי?

אמר לו ח"ו שנשאה מחלון והיא גויה אלא כשנשאה נתגיירה ובחזקת אימת בעלה עליה עמדה היא וערפה בענין זה. כיון שמתו בעליהן ערפה חזרה לסורחנה ורות עמדה בטעמה. דכתיב הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה משמע⁹ דכתי' 'שבה', ורות דבקה בה כמו שהיתה בתחילה כיון שמת בעלה ברצונה דבקה בתורה.

אמר לו שמעת מה שמה בתחילה?

אמר ליה גילית שמה כשנשאה מחלון קרא לשמה רות. ערפה הרפה שמה וחזרה לסרחונה ולשמה ולעמה ולאלהיה.

רות נקראה בתחילה גילית, וכאשר נישאה למחלון גיירה והחליף את שמה לרות¹⁰, ומה שנעמי דחתה את ערפה וגיירה את רות, זאת משום שגיור זה לא היה גיור עצמי אלא גיור של 'אימת בעלה עליה', ולכן כל זמן שהיו תחת הבעל היו בגיור, אך כשמת הבעל ניתנה להם הבחירה ערפה בחרה לשוב לאלוהיה ורות בחרה בעם ישראל.

⁹ כדברי האבן עזרא!

¹⁰ וזהו שלא כדברי המלבי"ם לעיל, שטען שרות לא החליפה את שמה ומכאן שלא התגיירה בשעת נישואיה.

מתי התגיירה רות?

לפי הזוהר כשם שיש גיור קטן ע"י ביי"ד, יש גיור אשה ע"י בעלה וגיור זה הוא בכפייה ולכן כאשר ישתנה המצב- יתבגר הקטן או תשתחרר האשה מהבעל, יקבלו את הזכות לבחור בעצמם את דתם ועמם.

אך גם לדרך זו נעמי לא היתה צריכה לגייר את רות אלא רק להמשיך בגירות ולא למחות, וצ"ע איזה גיור עשתה נעמי לרות.

ג. המהלך החדש

1. גירות של מעמד הר סיני

ההבנה המקובלת היא שיש רק שני מצבים קיצוניים: יהודי או גוי, אם הגוי התגייר הרי הוא יהודי גמור ואם לא סיים את גרותו, הרי הוא גוי גמור.

אך הדברים אינם פשוטים כל כך, ולשם כך נענין בגיור של מעמד הר סיני.

מעמד הר סיני היה מעמד של גירות וממנו למדה הגמרא **בכריתות** (ט.) את חלקי הגיור:

רבי אומר ככם כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים.

כניסה לברית זוקקת מילה טבילה והרצאת דמים כאבותינו בהר סיני.

אך מעמד הר סיני היה גיור מיוחד במינו, דהנה קיי"ל גר שהתגייר כקטן שנולד דמי ולכן לאחר גיורו מותר הוא בכל קרובותיו, ולמרות זאת דרשו חז"ל **ביומא** (עה.):

וישמע משה את העם בכה למשפחותיו' (במדבר יא, י-)

על עסקי משפחותיו שנאסרו להם לשכב אצלם.

וצ"ע, מדוע נאסרו ישראל בקרובי משפחה שהיו נשואים להם, והרי גר שהתגייר כקטן שנולד ומותר בקרוביו שמלפני הגירות?

ועמד על כך המהר"ל **בגור אריה** (בראשית מו, י):

אין להקשות דיהיו יוצאי מצרים מותרים בקרוביהם, דהא קבלו עליהם התורה, ויהיו מותרים בקרוביהם.

אין זה קשיא, **דהם הוכרחו לקבל, דהא כפה עליהם הר כגיגית, ולא אמרינן בזה דהוי כקטן שנולד.** דודאי מי שנתגייר מעצמו, כגון גוי, כיון דלא היה צריך לגייר והוא מגייר עצמו - הוי בריה אחרת לגמרי, אבל ישראל שיצאו ממצרים - כיון שהיו מחויבים לקבל את התורה, והיו מוכרחים לזה, אין זה כקטן שנולד.

הגיור של הר סיני אינו גורם למצב של קטן שנולד, מי שהתגייר מרצונו החופשי נעשה בריה חדשה, אבל ישראל היו מחויבים ומוכרחים לקבל את התורה, וכיון שגיור זה היה בכפייה אין בו דין של קטן שנולד.

וצ"ב מאי אכפת לן אם היה הגיור ברצון או בכפייה, ס"ס התגיירו ויחשבו כקטן שנולד?

וכתב **הכלי חמדה** (פרשת ויגש) בבאור דברי המהר"ל:

לא שייך בישראל בקבלת התורה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי... דאדרבה, הרי עיקר נתינת התורה לישראל מפני שהם שייכים לה והיא שלהם, מפני שהם בני אברהם יצחק ויעקב. ודווקא בגר מאומה

מתי התגיירה רות?

אחרת הבא להתגייר, שהוא מפריד עצמו מאומות העולם ומדבק עצמו בהשייט, הרי הוא כקטן שנולד.

רק גר שבא מאומות העולם ומחליף את זהותו להיות ישראל נחשב כקטן שנולד, אבל ישראל היו מאז ומעולם בני אברהם יצחק ויעקב- 'בני ישראל', ולא החליפו את זהותם ולכן לא נחשבו כקטן שנולד. וצריך להסביר שכוונת המהר"ל בגיור בכפייה, היא כפי שבאר בעצמו (גור אריה שמות יט, יז ותפארת ישראל פרק יא) שכפיית הר כגיגית איננה אונס חיצוני, אלא הכרח פנימי שהתורה היא חיינו ולא ניתן להשאיר את עצם החיים למקרה – בחירה אנושית, ולכן הקב"ה כפה עלינו הר כגיגית לטעת בנו את התורה באופן הכרחי מוחלט, אך אי"ז כפיית אונס, אלא גילוי עצם החיים הפנימיים, שזוהי מהותם של ישראל- התורה.

וכן נראה להוכיח מדברי **המהר"ל** (גור אריה, ויקרא כד, י) בבאור פרשת המקלל, שמתן תורה הועיל רק למי שכבר היה בגדר ישראל, אך לא לגוי שבא להתגייר:

בתוך בני ישראל - מלמד שנתגייר. הקשה הרמב"ן, למה הוצרך להתגייר... ישראל בעצמם היו צריכים לקבל גירות, שהרי אבותינו נכנסו לברית במילה וטבילה וקרבתן כשאר גרים, והברית ההוא שקיבלם הקב"ה היו אותם שהם בני האבות, שהרי כתיב כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ועימם כרת הקב"ה ברית בהר סיני. והשתא, זה המצרי לא היה בכלל ישראל שאין לו יחס אבות... כלל הדבר, **שהברית לא היה רק לבני האבות**... לכך הוצרך המצרי לגייר.

מעמד הר סיני שייך רק לבני האבות - עמ"י, להם סגי בקבלת תורה בכפייה. אבל גוי שבא להתגייר לא מועילה לו קבלת תורה בלבד, הוא צריך כניסה לעמ"י, ולכן אותו מקלל, אע"פ שהיה במעמד הר סיני לא היה יהודי ונזקק לגירות נוספת.

לדרך זו הגירות במעמד הר סיני לא היתה גירות שלימה אלא רק גמר גירות, וכך מפורש **בריטב"א** (כתובות יא.):

גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין...

אמאי לא מייתי לה מן העומדים בסיני שהיו שם כמה קטנים שנכנסו שם תחת כנפי השכינה?

זרע אברהם כבר נצטוו על המילה ולהכניסם מקטנותם בבריתו **ואין זה אלא גמר גירות**.

גם לפני מעמד הר סיני היתה הגדרה של זרע אברהם, ומעמד הר סיני אינו הקומה הראשונה אלא הקומה הנוספת.

וצריך להבין מהו גמר גירות ואיך יתכן שלבים בגירות.

2. חלקי הגירות

קיי"ל (קדושין סח. יבמות מה:) גוי הבא על בת ישראל הולד כשר, להלכה נפסק דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר, ונח' האם כשר לכהונה, אבל רש"י (קדושין סח.) ותוספות (קידושין עה:) סברו שילד כשר' היינו גוי כשר, שהולך אחרי אביו הגוי ואם יתגייר יהיה ראוי לבוא בקהל ואינו ממזר. על דרך זו יש להקשות ג' קושיות:

א. מהו גוי כשר, מה משמעות מושג מוזר זה?

ב. הגמ' בבכורות (מז.) אומרת גוי הבא על לוייה הילד פטור מפדיון הבה, ומכאן יש ללמוד שגוי הבא על בת ישראל הולד חייב בפדיון, וצ"ע הרי לתוס' הולד גוי וצריך גיור, וכיצד יתחייב בפדיון?

ג. הגמ' ביבמות (צז). אומרת שאחים תאומים שהתגיירה אמן תוך כדי הריון- 'הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה' יש להם שאר אם. כלומר, הרי הם נחשבים כאחים שנולדו מאמא יהודיה. וצ"ע, הרי לתוס' גוי הבא על בת ישראל הולד גוי, וכ"ש גוי הבא על גויה ועברה גיור דהולד יהיה גוי, וכיון שהתגיירה אמן בהריון, הרי גם הם התגיירו, והרי גר שהתגייר כקטן שנולד ומותר במשפחתו, ומדוע אסורים בשאר אם?

וביאר האחרונים¹¹ שיש בגירות שני חלקים, וז"ל **הגרנ"ט** (סימן כח):

הנראה לישיב בזהו הוא דאף שמצריכים גירות לולד שנולד מעכו"ם, מ"מ אי"ז משום דהוא גוי גמור, אלא באמת **ישראל הוא אלא דאכתי לא הוי בכלל קדושת ישראל** דיחוס הקדושה תלוי באבות דכתיב למשפחותם לבית אבותם, וכמו שקדושת כהונה תלוי באבות כמ"כ קדושת ישראל תלוי באבות ולזה צריך גירות כדי לקבל עליו קדושת ישראל.

בגירות יש שני חלקים:

א. קדושת ישראל- תלויה באב . ב. יחוס ומשפחה- תלויים באם.

תוס' שאמרו גוי הבא על בת ישראל הולד כשר, דהיינו גוי כשר וזקוק הוא לגיור, לא התכוונו שהוא גוי גמור הזקוק לגירות גמורה, ודאי שנחשב הולד בן של אמו, שהרי יצא מבטן של יהודיה, ולכן יש לו שאר אם וצריך פדיון הבן, אלא שזקוק הוא להשלמה של קדושת ישראל החסרה לו מצד אביו ולכן צריך גיור נוסף.

וכן נראה **ברמב"ן** (ויקרא כד) בפרשת המקלל:

בן הישראלית ואיש הישראלי -**להורות כי גוי הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי**. ואע"פ שפסקנו דגוי הבא על בת ישראל הולד כשר, הרי אמרו מזהמין את הולד שפגום לכהונה, וכ"ש שאינו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלה.

אע"פ שהולד כשר כיון שאמו מישראל, אפ"ה הולד אינו 'ישראלי' ואין לו חלק בארץ ובשבטים שהם תלויים באב, ולכן זקוק הוא לגיור נוסף – כניסה לקדושת ישראל. כלומר, גירות איננה הכל או לא כלום, גירות מורכבת משני חלקים: א. יחוס- משפחה. ב. קדושה- תורה- עם ישראל.

לפי"ז נבין היטב את דברי המהר"ל והריטב"א ביחס למעמד הר סיני, זרע אברהם היה מיוחס והיה משפחת ישראל כבר בארץ מצרים, במעמד הר סיני התווספה להם קדושת התורה, ולכן חשיב רק גמור גירות, ולכן לא אמרינן כקטן שנולד, דהמשפחה לא השתנתה ורק כשיש שינוי במעמד האישי אמרינן כקטן שנולד ומותר בקרובותיו.

3. הגיור של רות

ונראה לבאר באופן זה גם את שלבי הגיור של רות.

¹¹ **חידושי הגרנ"ט** (יבמות סימן יא; כתובות סימן כח); **תורת הלוי** (כתובות סי' מג עמ' קפב-קפג), וכן מצאתי בגרש"ש ועוד.

ראה בחלב חגי (ח"א פרשת לך לך) בענין 'הנפש אשר עשו בחרן' שם הבאנו ראיות מדברי הרמב"ן (מעוברת שהתגיירה בנה צריך טבילת גירות) והתוס' (גוי הבא על בת ישראל הולד גוי כשר) ליסוד זה שיש שני חלקים לגיור.

מתי התגיירה רות?

ודאי שמחלון וכליון בני אלימלך גדול הדור לא נשאו נשים בגויותן, אלא גיירו אותם כדת ולמדו אותם שמירת מצוות. שלב זה הגדיר את רות כגיורת ע"י כניסה למשפחת מחלון, ולכן היא נחשבת כלת נעמי וזקוקה לגאולה ויבום.

אך גיור זה לא היה מושלם והיו לו שני חסרונות: א. הגיור היה מאימת הבעל ותחתיו, ולכן תלוי בקיום הבעל. ב. משפחת אלימלך התנתקה מעם ישראל ועברה למואב, וא"כ גיור זה אע"פ שהכניס את רות למשפחת ישראל אך עדין לא נכנסה לעם ישראל.

לאחר שמת מחלון, פקעה אימת הבעל ועמדו רות וערפה בצומת דרכים, האם לשוב אל מואב או להמשיך לעם ישראל, אע"פ שהצד המשפחתי של רות היה מגוייר, אך עדיין חסרה לה כניסה לעם ישראל.

מצבה של רות היה דומה למצבם של ישראל בהר סיני, מבחינה משפחתית הרי היא מזרע ישראל-חלק ממשפחת אלימלך, אך הצד של הקדושה- עם ישראל חסר.

לפי"ז א"ש, מחלון גייר את רות, אך נעמי היתה צריכה להוסיף לרות נדבך נוסף והוא כניסה לעם ישראל.

4. 'עמך עמי ואלוקיך אלוקי'

נראה שהכניסה לעם ישראל היא זו שמכניסה את הגר גם אל קדושת ישראל וקוב"ה, וכך משמע **במגילת רות** (א, טו-טז):

וּתְאִמְרוּ הִנֵּה שָׁבָה יְבָמְתְךָ אֶל עַמָּהּ וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבֵי אַחֲרֵי יְבָמְתְךָ :

וּתְאִמְרוּ רֹת אֶל תִּפְגַּעֵי בִי לְעִזְבֶּךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֶלְךָ וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֶלֶּיךָ עַמְּךָ

עמי ואלהיך אלהי:

נעמי מלמדת את רות את הקשר בין העם לאלוהים, ורות מבינה זאת ומסכימה ללכת אל העם וממילא אל האלוהים.

האלשיך (א, טו) לומד מדברי נעמי שאין אפשרות להפריד בין העם לאלוהים:

כיוונה לקרבה ולסלק טענה אפשרית להשיב אל חמותה, והיא שתלך מאתה, אך את ה' תעבוד בתוך עמה ובארצה עם ערפה יבימתה, על כן הקדימה ואמרה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה, כלומר ההליכה אל עמה, והליכה אל אלהיה אחת הן, שאי אפשר לכת אצלם ועבוד את ה', כרומזת אליה שתשוב אם תרצה, אך גם אל אלהיה תשוב.

ונראה שלא ניתן לנתק בין העם-הלאום ובין הדת-אלוהים, וכך אומר המדרש **ברות רבה** (פרשה ב):

וּתְאִמְרוּ הִנֵּה שָׁבָה יְבָמְתְךָ אֶל עַמָּהּ וְאֶל אֱלֹהֶיהָ- כִּיּוֹן שֶׁשָּׁבָה אֶל עַמָּהּ, שָׁבָה אֶל אֱלֹהֶיהָ.

ערפה בוחרת בעם המואבי וממילא מקבלת את אלוהיו, ה"נ רות בוחרת בעם ישראל וממילא מקבלת את אלוהי ישראל.

גם כאשר בועז מתייחס לגירותה של רות, הוא מדגיש שני חלקים אלו (רות ב, יא-יב):

וּתְעַזְבֵי אֲבִיד וְאָמַד וְאָרַץ מוֹלְדְתְךָ וּתְלַכִּי אֶל עַם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ תְּמוּל שְׁלֹשׁוֹם.

יְשֻׁלִּים הִ' פְּעֻלְךָ וַתְּהִי מִשְׁפַּרְתְּךָ שְׁלֵמָה מֵעַם הִ' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו.

כלומר הגיור עובר דרך הצד הלאומי-העם, ורק דרכו אפשר להגיע אל אלוהי ישראל.

והרחיב בדבר **הרב שאול ישראלי** (חוות בנימין סז):

משום מה לא יוכל הנוכרי לקבל על עצמו מצוות ה' מבלי שתהא הסכמה של כנסת ישראל לקבלו לתוכה? משום מה כרוך מושג גרות בהזדקקות לבית דין לצורך קבלת המצוות?
 התשובה לזה נראית שאומנם כן, רשאי הוא לקבל את המצוות, אך אזי יהיה בגדר אינו מצווה ועושה. שכן לא נצטוו בני אנוש לקיים תרי"ג מצוות, רק ישראל. על כן בכדי להיות בגדר של מצווה ועושה, אין דרך אלא לכשיחשב מישראל, ולזה דרוש התנאי שעם ישראל יסכים לקבלו לתוכו.
 ולפי זה יתכן, שכל תוכן הגרות היא הסתפחות לעם ישראל, אלא שלא תתכן הסתפחות זו, אם אינו מוכן לקיים תורה ומצוותיה.

שכן במעמד הר סיני אמר כל העם "יחדיו" נעשה ונשמע, ולא נשאר אף אחד מעם ישראל שלא היה בקבלת התורה. נתאחד עם ישראל במעמד זה והפך לאחדים עם התורה. על כן בהצטרף נוכרי מעמי הנכר לעם ישראל הוא נכלל בזה גופא למקבלי התורה במעמד הר סיני, מה שנצרך מהגר קבלת מצוות, אין זה אלא לבחינת גילוי מילתא שמסכים לתנאי שבו מותנית הצטרפותו לעם ישראל. ונראה שזה מפורש בכתוב במגילת רות, שמשם אנו למדים כמה מפרטי סדר הגירות. וזה מה שאמרה: "עמך עמי ואלוקיך אלוקי", לאמור: שעל ידי שהופכת להיות חלק מעם ישראל, אלוקי ישראל הוא אלוקיה. זהו יסוד הגירות ואידך פירושא זיל גמור.

גוי הבא להתגייר אינו יכול לגשת אל הקב"ה באופן ישיר, מוכרח הוא לעבור דרך ביי"ד של ישראל, וזאת משום שהצטרפות לעם ה' תלויה בהצטרפות לעם ישראל, וכל היכולת להיות מחוייב במצוות היא רק ע"י הכללות בעם ישראל שעמדו בהר סיני ושם התאחדו קוב"ה אורייתא וישראל והיו לאחד, רק מי שנכנס לעם ישראל נעשה ממילא מחובר לקוב"ה ולתורה ואין דרך אחרת לעשות זאת!
 כלומר הדבר הגדול שקרה במעמד הר סיני הוא איחוד קוב"ה ישראל ואורייתא, וכל הרוצה להתגייר מצטרף לעמ"י וממילא מקבל את התורה ואת רבש"ע.
 לפי"ז כוונת רות 'עמך עמי' ובכך ממילא 'אלוקיך אלוקי'.

הגמרא **ביבמות** (מח:): לומדת את תהליך הגיור מרות, וכך היא דורשת:

מפקדינן שש מאות וי"ג מצות - עמך עמי.

אסיר לן עבודת כוכבים - ואלהיך אלהי.

יש הטועים ומטעים וטוענים שכדי להיות יהודי מספיק להתקבל לעם היהודי, לעשות צבא וכו', אבל הגמרא מדגישה מהו להיות יהודי: מהו 'עמך'? תרי"ג מצוות! שני חלקים אלו עם ואלוקים - דת ולאום, הם יחידה אחת ממש, קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא, ולא ניתן לפצל ולהפריד ביניהם! רק מי שמקבל תרי"ג מצוות יכול להיות יהודי, ורק מי שמוכן להיות יהודי יכול להתגייר.

לדרך זו מובנים היטב דברי הרב שלמה גורן (תורת השבת והמועד, עמ' 195):

שאלת הזהות הדתית והשילוב בייחודי שבין תורת ישראל לעם ישראל וארצו, המובטחים לנו מפי הגבורה, והמשמעות ההלכתית שיש ללאום היהודי וארץ אבותינו - הועלתה בפני ע"י איש מדע ומשכיל. הוא עורר את השאלה ההלכתית בדבר נכרי המקבל עליו את שמירת המצוות כדת וכדין, אך אינו מקבל עליו את שייכותו לעם היהודי אלא רצונו להישאר בריטי, צרפתי וכיו"ב - האם אפשר לגייר אותו עפ"י ההלכה או לא.

מתי התגיירה רות?

לא ניתן להפריד בין לאום לדת, קוב"ה אורייתא וישראל חד הם ממש, ולכן מי שאינו רוצה להיות ישראלי אינו יכול להיות עבד ה' ולא ניתן לגייר אותו!

'קצירת האומר'

נחלקו מפרשי המגילה הראשונים והתנאים בשאלה האם רות התגיירה בשעה שנישאת למחלון או רק בשעת חזרתה עם נעמי לבית לחם.

במחלוקת זו תלויות נקודות רבות במגילה :

נשים מואביות - האם מחלון וכליון נשאו נשים מואביות - גויות או גיורות, ותלוי האם דרשו מואבי ולא מואבית או שברו שאסור לגייר מואביות.

שבה יבמתך - לפי האבן עזרא הכוונה חזרה מדת ישראל לאלוהי מואב, אבל העקידת יצחק לומד הפוך, אם ערפה התגיירה לא יתכן שנעמי תסית אותה לחזור אל גילולי בית אביה, אלא ודאי שמעולם לא התגיירה.

גאולה והקמת שם - לפי הרמב"ן והאבן עזרא עסקינן ביבום, ובימי קדם היתה שייכת המצוה גם בשאר הקרובים, אבל לפי רש"י עסקינן בגאולת הקרקע, ורות התחתנה עם בועז רק בגלל שסרבה למכור את שדה מחלון ללא שיקחו גם אותה.

אם רות התגיירה בתחילה מדוע נעמי היתה צריכה לגייר אותה שוב? וכיצד ערפה חזרה לגילולי בית אביה?

הזוהר נקט דגיור ע"י נישואין היה תחת אימת בעלה, ולכן תקפו היה רק בזמן שהבעל היה חי, אך לאחר מכן ניתנה זכות בחירה לאשה האם להמשיך או לחזור אל בית אמה, כעין קטן שיכול למחות כשיגדיל.

אך עדיין צריך להבין, אם רות בחרה להמשיך עם נעמי, מדוע היתה צריך גיור נוסף.

הריטב"א ייסד שמעמד הר סיני היה 'גמר גירות', וייסדו האחרונים שגרות איננה יחידה אחת של שחור או לבן אלא יש בה שני חלקים: משפחה וקדושה.

ישראל במצרים היו משפחה-זרע אברהם אך היו צריכים להתקדש ע"י התורה ולהפוך לעם ה', וה"נ רות התגיירה ע"י מחלון והיתה אשתו ומשפחתו, אך נעמי צריכה לגייר אותה ולהוסיף לה את קדושת ישראל, וזהו 'עמד עמי' - אלוקיך אלוקי.

מדברי נעמי ורות אנו למדים שהדרך להכנס לקדושת ישראל עוברת דרך עם ישראל, ה' הוא אלוקי ישראל.

לפי"ז מובן מאד שלא יתכן להיות יהודי בלי להצטרף לעם ישראל, מדברי רות למדה הגמרא גם את הצד השני, לא יתכן להצטרף לעם ישראל בלי לקבל מצוות.